

PERSONIFICAREA (ANTROPOMORFISMUL) – COMPONENTĂ INDISPENSABILĂ A CULTURII SPIRITUALE CONTEMPORANE

Valeriu PARNOVEL, *lect. sup. univ.,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*

Abstract: *Personification nowadays is presented as a typical phenomenon only for certain domains of activity such as artistic creation, common knowledge, religion. Antropomorphism (the general description of the debated phenomenon) ceased in the process of leaning, is considered either an old fashioned thinking or according to F.Bacon's statement remarked in the XVII century, it is a cognition idol which should be excluded from usage. The given article dwells on the idea that antropomorphism constitutes a positive phenomenon and even more complex that it is treated at present. Personification is more widely spread even the fields and activities that are considered strict and objective. Antropomorphism is an important cognitive means of perceiving reality and it can be estimated as an indispensable component of the world spiritual culture.*

Keywords: *antropomorphism, antropomorphisation, personification, animism, children's animism, sociomorphism.*

Cultura spirituală contemporană, fiind un produs nemijlocit al actualității, deține, conține, și multiple forme, elemente de gândire ale trecutului. Un exemplu elocvent în rândul amintit de forme îl constituie mitul. El de multă vreme și-a pierdut valoarea sa inițială, și-a pierdut factura sa de a se considera realitate, dar, totodată, n-a fost distrus și dat uitării. Dimpotrivă, elementele lui constituente, precum mecanismele de formare, ficțiunea, personificarea, se solicită în continuu, fiind readaptate de fiecare epocă la condițiile sociale noi. În lucrările recente de sinteză a cercetărilor dedicate mitologiei se relevă despre utilizarea largă a elementelor mitului în câmpul culturii spirituale contemporane: artei, religiei,

politicii (Suceveanu 2001, 2008). O atenție tradițională se acordă personificării în creația scriitorilor, însă lucrări de sinteză a utilizării ei în arta literară sunt puține la număr (Белецкий 1964, Константинова 1996). În jumătatea a doua a sec. al XX-lea, un interes deosebit au trezit mecanismele de manipulare a conștiinței și „fabricarea” miturilor politice (Girardet 1997). De curând, în orbita analizei menționate, s-au atras fațete și subiecte noi (Чеботарева 1996).

Din elementele menționate ale mitului, fenomenul de personificare este examinat în mod neproportional și inconsecvent.¹⁹ De regulă, spațiul ei de extindere fructuoasă se consideră arta și studiile de religie, iar răspândirea personificării în afara lor se apreciază în mod negativ, ca un fapt neproductiv, incompatibil cu statutul științei, un „idol al cunoașterii”, după expresia notorie a lui F. Bacon. Edițiile de referință de orice nivel repetă în unison notele că personificarea constituie o figură de stil care este tipică operei literare și se folosește pe larg în genurile și speciile ei: poveste, fabulă, poezie etc. [DEX]. În viziunea noastră, asemenea tratare a personificării se prezintă justă, dar totuși îngustă și prin starea respectivă se contribuie la formarea și tirajarea unei reprezentări limitate despre subiectul în discuție. Enunțul articolului de față este formulat destul de larg, dar în deplină concordanță cu realitatea: domeniile de implementare a personificării nu se limitează doar cu spațiul poetic și cel religios, ci sunt extinse și eterogene, iar funcțiile ei ies în afara rolului de a fi figură de stil. Pentru a confirma cele afirmate se vor atrage multiple exemple de utilizare a personificării în afara operei literare, precum vorbirea curentă, proverbul popular, psihologia, comunicarea cu preșcolarul. Dar, la cercul fenomenelor menționate se raportează și cunoașterea științifică, inclusiv cea considerată etalon al stricteții, deși, conform reprezentărilor stabilite, conținuturile ei sunt, chipurile, lipsite de asemenea componentă umană, cum ar fi personificarea. Însă, analiza fenomenelor în discuție conduce la concluzia că personificarea are funcții suplimentare la cea de figură de stil, că ea este un element cognitiv de neînlocuit în activitatea omului de a percepe procesele realității și, astfel, constituie o componentă indispensabilă a culturii contemporane.

Pentru opera literară, personificarea constituie un element inerent al ei care, concomitent, deține un loc tradițional în compartimentul „Figuri de stil” al teoriei literaturii. La etapa actuală, domeniile menționate, de regulă, cursul general de literatură, servesc omului contemporan în calitate de surse cognitive principale pentru familiarizarea cu particularitățile fenomenului de personificare. Cât privește utilizarea ei, personificarea se folosește cel mai frecvent în poveste, fabulă, poezie, deși orice operă literară aplică acest procedeu într-o măsură sau alta, mai mult sau mai puțin reușit. În continuare, vom cita câteva exemple elocvente de personificări culese din opera clasică a Moldovei: *Soarele și luna / Mi-au ținut cununa. / Brazi și păltași / I-am avut nuntași. / Preoți, munții mari, / Păsări, lăutari.* („Miorița”); *Oi mândre și cornute ...* („Miorița”); *Doar izvoarele suspină, / Pe când codrul negru tace; / Dorm și florile-n grădină;* (M. Eminescu „Somnoroase păsărele”); *Sub lumina blândeii lune ...* (M. Eminescu „Lacul”); *Racul este croitor, / Meșter bun și silitor. / Coase fuste la răpuște ...* (Gr. Vieru „Racul”) etc.

Cele afirmate prin intermediul personificării nu se percep ca realitate, ci în sens figurat, dar, totodată, nu se resping de cititori. Invers, ele totalmente se acceptă, mai mult decât atât, se admiră, provoacă emoții de elan și încântare, se întipăresc în mod involuntar în memorie, fac lucrurile descrise înțelese și apropiate omului. Altfel zis, utilizarea tradițională a

¹⁹ În diverse științe conceptul de personificare se desemnează în mod diferit, deși în esența sa el rămâne invariabil. Acest fapt servește temei pentru a menționa că conceptul amintit are câteva echivalente terminologice: antropomorfismul, animismul, animismul la copii.

personificării în cadrul literaturii artistice se explică prin natura și orientarea uman-valorică a activității respective. Prezența personificării în arta literară este supusă pe deplin obiectivelor artistice.

În zicala și proverbul popular, ca subdiviziune reprezentativă a folclorului în întregime, personificarea deține un loc vizibil. Fiind născute din experiența cotidiană, ele cuprind tot spectrul de activități umane și exprimă prin intermediul personificării învățături morale, observații profunde asupra practicii și vieții omenești. Totodată, naivitatea exemplelor utilizate nu alterează profunzimea și nu restrânge din amploarea gândului. Mai jos, reproducem o culegere de proverbe și zicale, selectate din tezaurul popular român ce ilustrează în mod convingător afirmațiile făcute: *râde ciobul de oala spartă; adevărul umblă cu capul spart; umblă câinii cu covrigii în coadă; dracul, când n-are ce face, își cântărește coada; și pereții au urechi; a se uita ca mâța în calendar; lenea e cucoană mare; fiecare cioară își laudă puiul; minciuna are picioare scurte; copacul cu rădăcini adânci nu se teme de furtună; călătorie sprâncenată; curaj, găină, că te tai; ulciorul nu merge de multe ori la izvor; fuga e rușinoasă, dar sănătoasă; timpul vindecă toate; vrabia mălai visează etc.* Un tablou similar formează expresiile proverbiale ale folclorului rus: *деньги любят счет; у страха глаза велики; когда рак на горе свистнет; губа не дура; глаза страшатся, а руки делают; родиться под счастливой звездой.*

Afirmațiile că *ciobul râde, lenea e cucoană, ulciorul merge, timpul vindecă, cioara laudă* și altele au la bază personificări elocvente, dar care se percep de omul contemporan în sens figurat. Totodată, personificarea utilizată nu afectează caracterul obiectiv al celor subînțelese. În linii mari, motivul utilizării procedurii de personificare în cadrul gândirii populare este de a exprima învățăminte practice, folosind avantajele mijloacelor poetice.

În vorbirea curentă, personificarea este utilizată într-un mod lipsit de orice restricții, spus în mod figurat, practica vorbirii maselor populare abundă în personificări. Figura respectivă de stil este aplicată pentru a atribui însușiri umane unui cerc nelimitat de lucruri, fenomene, animale, implicate în activitatea cotidiană a omului. Câteva exemple elocvente de expresii amintite: *a se așeza în capul mesei, piciorul scaunului, la fața locului, urechea acului, la spatele casei, cotul drumului, gura sobei, buza pădurii/farfuriei, timp posomorât, soare cu dinți, buricul pământului, rezultate modeste, succes nebun, ploaie ciobănească, dreptul pumnului, rață mută, sora-soarelui, câine/motan hâtru, para chioară, inima pădurii/satului, ceasul merge, timpul fuge, inima șoptește, faptele vorbesc, i-a zâmbit norocul, a intra în gura lumii/satului, la mîntea cocoșului, de răsul găinilor, rugina mănâncă fierul* etc. În calitate de material complementar pot fi aduse exemple de personificări utilizate pe larg în cadrul limbii curente ruse: *часы/дождь идет, время бежит, кофе/молоко бежало, сердце подсказывает, факты говорят, пуп земли, зуб мудрости, душа компании, плакали денежки, обманчивая тишина, скупой свет, слепой дождь, любимая мозоль, глухая/сумасшедшая ночь, сила привычки/обстоятельств, бешенные деньги, печальная статистика, ленивые вареники, улыбнулась удача, по нему тюрьма/веревка плачет* и т.д. Omul contemporan, folosind asemenea expresii, totodată, nu crede în realitatea spuselor sale, ci înțelege conținutul lor în mod figurat. Motivul utilizării expresiilor respective, în realitatea conținuturilor cărora nu se crede, este de a face lucrurile puse în discuție înțelese, apropiate și a spune despre ele într-un mod succint, expresiv și econom. În cazul când despre asemenea lucruri s-ar spune în mod obiectiv, fără mijloace cu conținut figurat, apoi descrierea întocmită ar deveni greoaie, până la urmă, dificilă pentru percepere.

Antropomorfismul în religie, conform tradiției științifice, se consideră un atribut al ei, fapt ce înseamnă, spre deosebire de personificarea în arte, că realitatea lui nu se apreciază ca o ficțiune. Pentru cercetarea științifică antropomorfismul în cauză constituie o temă

explorată de timpuri și din multiple perspective. Cele mai frecvente subiecte examinate ale temei menționate sunt: antropomorfismul în religiile mondiale, naționale și triburale, în cărțile lor sfinte ca Biblia, Coranul, Thora, antropomorfismul ca izvor al originii credințelor amintite, caracterul antropomorfic al reprezentărilor religioase. Domeniul respectiv de cercetări are un număr impunător de studii și este reprezentat de numeroase nume celebre. Bazele teoretice ale abordării antropomorfe a subiectelor religiei au fost puse de Xenofan, L. Feuerbach și E. B. Tylor. Xenofan, filosof antic grec (sec. VI-V î. Hr.), fondatorul Școlii eleate, este considerat primul gânditor care a enunțat dependența directă a reprezentărilor despre zeități de caracteristicile poporului cui aparțin aceste reflecții, inițiind, astfel, ideea că esența religiei constituie o atribuire ființelor divine a calităților umane (Ксенофан 1989). Mai târziu, această idee a fost dezvoltată de Spinoza (*Etica*), G. Vico (*Principiile unei științe noi cu privire la natura comună a națiunilor*), C. Volney (*Ruinele sau Meditații asupra revoluțiilor imperiilor*). L. Feuerbach, filosof german al secolului al XIX-lea, urmând această concepere, elaborează doctrina sa de rezonanță despre esența creștinismului, plasând în calitate de bază actele de obiectivare și antropomorfizare. În viziunea gânditorului menționat, reprezentarea despre Divinitate constituie o reflectare hipertrofică a forțelor și trăsăturilor umane, deoarece atât caracteristica lui Dumnezeu, cât și el însăși este antropomorfic (Feuerbach 1961: 40). În rezultat, miezul religiei se reprezintă în studiul filosofului german ca un proces de obiectivare a esenței omului și o transpunere a ei în subiect al esenței obiectivate (Feuerbach 1961: 49). E. B. Tylor, etnolog și antropolog britanic, este notoriu prin lucrarea sa *Cultura comunei primitive* (1871) ce semnifică trecerea de la o examinare teoretico-ipotetică a rădăcinilor antropomorfe ale religiei spre una științifică. În cadrul lucrării menționate, se impune conceptul de animism cunoscut până la E. Tylor. El folosește acest termen pentru a fundamenta teoria sa animistă despre originea religiei, completând, de asemenea, instrumentarul abordării ei antropomorfe. Termenul aplicat a fost acceptat, stimulând în continuare formarea multor orientări științifice contemporane în cercetarea menționată (Горевой 2015).

Animismul ce se manifestă în rândul copiilor (a lovi obiectele care le-au provocat durere, a hrăni, educa, culca păpușa, ursulețul de pluș, a însufleți lucrurile lumii fizice) reprezintă ca atare o personificare, un antropomorfism de valoare reală. Termenul de animism (din latină *animă* suflare, suflet, spirit), cum s-a menționat mai sus, a fost impus de etnograful englez E. Tylor pentru a desemna particularitățile gândirii omului primitiv la stadiul prereligios. Cu timpul conceptul respectiv a fost cooptat de psihologia vârștelor, fiind extins asupra practicii preșcolarului de a însufleți obiectele și fenomenele realității ce-l înconjoară. Pentru a deosebi semnificația nou elaborată a termenului de cea inițială, reprezentanții științei psihologice au format îmbinarea de cuvinte „animismul la copii”.

Recurgerea la animism, aplicată de preșcolari și adulți în comunicare cu ei, constituie un fenomen psihologic bine cunoscut atât științei respective, cât și oamenilor maturi în viața lor cotidiană. Fenomenul menționat este examinat pe larg de psihologi cu renume ca G. S. Hall, L. S. Vâgotski, A. R. Luria, J. Piaget, de contemporani ca M. D. Berzonsky, de reprezentanții altor discipline (Berzonsky 1988; Piaget 2011; Мещерякова, Зинченко 2003, Чеботарева 1996). În perioada investigării lui științifice s-au cristalizat câteva variante de a conceptualiza fenomenul de animism copilăresc. La cumpăna secolelor XIX-XX și în primele decenii ale secolului al XX-lea el se interpreta (spre exemplu, de G. S. Hall, psiholog cunoscut american) ca o concordanță vădită cu legea biogenetică, conform căreia ontogeneza (dezvoltarea individului) este o recapitulare rapidă a filogenezei. Spus referitor la fenomenul examinat, copilul în dezvoltarea sa spirituală repetă în linii mari unele stadii ale dezvoltării spirituale a omenirii, primul printre care a fost antropomorfizarea totală a realității de oamenii primitivi.

Această interpretare, în esența sa biologică, a fost combătută de L. S. Vâgotski care a propus una socială: animismul copilăresc se iscă din mediul social, prin intermediul comunicării cu maturii. Afirmările lui des citate că „copilul, lăsat de capul său, niciodată nu se arată nici animist și nici antropomorfist” se confirmă în sindroamele Mawgli (la copiii sălbatici sau feralnye). La etapa actuală, viziunea de frunte asupra animismului la copii este cea elaborată de J. Piaget, psiholog, biolog, logician și filosof elvețian, cunoscut prin contribuțiile sale din domeniul epistemologiei și psihologiei dezvoltării. El a întreprins numeroase studii asupra proceselor cognitive ale copiilor ce l-au adus la concluzia că animismul copilăresc este rezultatul gândirii lor egocentrice, ilogice, nesistematizate (Piaget 2011).

Animismul la copii, fiind o particularitate curioasă a gândirii lor, dar necuprinsă în varietatea sa de factori, continuă a fi studiat (Berzonsky 1988; Чеботарева 1996). Fără îndoială că cercetarea ulterioară va aduce noi date, perspective și interpretări mai profunde și cuprinzătoare, decât cele existente. Dar, pentru momentul actual, rămâne sigur faptul despre prezența și oportunitatea investirii lumii fizice cu calități umane. De asemenea, este limpede că înclinația inteligenței preșcolarului constituie pentru el o modalitate firească de a asimila și a interioriza lumea externă, pornind de la nivelul său de dezvoltare socială, psihologică, cognitivă.

Antropomorfismul în știință constituie pentru analiticele scientologice, pentru edițiile corespunzătoare de referință sau site-urile internetului un subiect în afara atenției, considerat, probabil, neînsemnat. Totodată, conform surselor recente de studii, subiectul menționat se cercetează în filosofie din timpuri străvechi, deși în comparație cu examinarea similară din spațiul filologiei cedează în mod evident după cuprindere, după abordarea de sistem (Титова 2013). Atitudinea comunității academice față de antropomorfismul în știință este foarte variată și neunivocă, dar, în grosul cazurilor, rămâne negativă. Atitudinea respectivă a fost exprimată de F. Bacon prin enunțul său despre idoli sau piedici ale cunoașterii umane. Antropomorfismul a fost desemnat de filosoful englez ca idol al neamului ce se naște din însăși natura omenească. Astăzi antropomorfizarea, ca unul din procedeele principale ale cunoașterii realității, se recunoaște, dar în mod tacit și, de regulă, ca o formă de concepere proprie societății primitive. De asemenea, se recunoaște prezența antropomorfismului în cunoașterea științifică, deși se consideră că dezvoltarea științei înlătură abordarea respectivă, substituind-o cu tratări obiective (*Антропоморфизм* 1970).

În viziunea noastră, reprezentările și opiniile descrise nu sunt susținute cu un material factual suficient, fiind, astfel, în divergență cu realitatea. În cadrul științei se înfăptuiesc cercetări despre manifestarea antropomorfismului în disciplina istorică (Титова 2010), despre rolul lui în formarea conștiinței sociale și în geneza gândirii (Кулебякин 1985, 1987), dar, pesemne, materialul factual acumulat rămâne insuficient pentru viziuni largi, cum ar fi afirmațiile că antropomorfismul constituie o formă de organizare a gândului sau un principiu al concepției despre lume. În același timp, antropomorfismul din cunoașterea științifică are un material bogat de manifestări, care este cunoscut majorității oamenilor cu studii liceale, dar nu constituie subiect al analizei corespunzătoare. În limitele unui articol vom reproduce un minimum de exemple de utilizare a procedurii de antropomorfizare prezent în majoritatea tipurilor contemporane de științe.

La multe popoare denumirea unităților vechi de măsură își trage originea de la denumirea unor părți ale corpului uman: *șchioapă* (în rusă, *пядь*), *cot* (respectiv în limba rusă, *локоть*), *foot* (cuvânt cu cuvânt din engleză, picior). Desemnarea grafică a primelor cifre romane (*I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII*) are la bază o analogie directă cu degetele mâinii. În cadrul științelor naturale, în geografie se practică multe noțiuni cu conținut antropomorfic, spre exemplu, *gura fluviului*, *poalele muntelui* (echivalentul rus: *подошва горы*), *coturile*

râului, limbă de pământ/nisip (echivalentul rus: *песчаная коса*), terminologie utilizată în cadrul limbii ruse, *глаз бури, питание реки, пьяный лес, курчавые скалы* (termen calchiat din limba suedeză). În științele exacte, în primul rând, în matematică, disciplină considerată una din cele mai stricte și abstracte după modul de gândire, de asemenea, demonstrează prezența noțiunilor antropomorfe, *piciorul perpendicularei, unghi obtuz* (echivalentul rus: *тупой угол*). Multe concepte ale fizicii, precum *lucru* (mecanic) (echivalentul rus: *работа*), *tensiunea* (curentului), *puterea* (mecanică, electrică, sonoră, luminii, echivalentul rus: *светосила*), *forța* (magnetică, de gravitație etc.), sunt antropomorfe după originea sa (*Антропоморфизм* 1970). Lista respectivă de exemple poate fi continuată: *memorie fotoelectrică* (echivalentul rus: *фотоэлектрическая память*), *saturație magnetică*. Cele mai tinere compartimente ale fizicii, cum ar fi mecanica cuantică, obiectul căreia de studiu sunt fenomenele microuniversului, folosesc în mod nestingherit multiple caracteristici antropomorfe: *timpul de viață* (în engleză, *lifetime*) *al particulei* (echivalentul rus: *продолжительность жизни частицы*), *permeabilitatea magnetică* (echivalentul rus: *восприимчивость магнитная*), *gradul de inteligență a particulei, straniețea particulei* (echivalentul rus: *странность частицы*), *șarmul particulei* (echivalentul rus: *прелесть частицы*). Adresarea la asemenea caracteristici antropomorfe fine (inteligență, șarm, straniețea) se explică prin necesitățile de a reda limpede particularitățile de existență și manifestare a particulelor elementare. Astronomia contemporană, de asemenea, operează cu diverse caracteristici antropomorfe: *vârsta Pământului/Galaxiei, moartea stelei, parada planetelor, capul cometei* (toate au echivalente în limba rusă), *duș meteoric*. Știința chimică la fel posedă categorii cu conținutul pus în discuție: *saturare* (echivalentul rus: *сатурация, насыщение*), *metale nobile, gaze nobile* (echivalentul rus: *благородные металлы, благородные газы*). Ca atare, nobilitatea constituie o caracteristică socială și în asemenea caz ar fi corect de a estima utilizarea ei figurată ca un sociomorfism, o modalitate cognitivă complementară la cea în discuție.

În tehnică și științele similare se observă o aplicare foarte largă a terminologiei cu caracteristici antropomorfe. Dar, luând în calcul gradul extins de răspândire a tehnicii în societatea contemporană, este firesc că a cuprinde și a urmări acel volum nemărginit de noțiuni menționate se prezintă un obiectiv irealizabil. Domeniul menționat de activitate va fi ilustrat cu câteva exemple elocvente selectate din diverse domenii: *talpa digului/plugului, cotul unui burlan de fier, piciorul de macara, cap de magnetofon/șurupului, brațul pârghiei/fotoliului, dinții ferăstrăului, uzură morală*. Exemple reprezentative de noțiuni în discuție selectate deja din cadrul disciplinelor tehnice constituie conceptele *oboseala materialelor* (echivalentul rus, *усталость материалов*), *relaxarea materialelor* (echivalentul rus: *релаксация материалов*), *îmbătrânirea metalelor* (echivalentul rus: *старение металлов*). Instrumentarul noțional al informaticii, una din cele mai recente științe, nu este lipsit de terminologie cu conținut antropomorfic: *memoria calculatorului* (echivalentul rus: *память компьютера*), variante de concepte utilizate doar în cadrul limbii ruse, *сон* или *спящий режим компьютера, пробуждение компьютера, диалоговая программа*. Științele vinificării prezintă exemple grăitoare de antropomorfisme, cum ar fi termenii de *maturizare a vinului* sau variante similare ruse: *старение вина, молодое вино*. Științele socio-umaniste nu fac excepție în utilizarea mijloacelor antropomorfe. Astfel, pentru disciplinele economice sunt tipici termeni cu conținut amintit: *puterea de circulație/cumpărare a banilor, capital mort*, terminologie utilizată în cadrul limbii ruse: *бегство капитала, война цен*. Studiile filologice, de asemenea, posedă terminologie în cauză: *genul masculin/feminin al substantivelor, vers cu șase picioare, rimă masculină/feminină, rimă îmbrățișată, limbă vie/moartă, vocală/consoană surdă*. În arta cinematografică se consideră oportun conceptul de *film mut* (echivalentul rus: *немое кино*).

În concluzie, este evident că la o analiză mai amplă și profundă lista cu noțiuni antropomorfe ar putea fi completată cu multiple noi confirmări. Cât privește materialele prezentate, în opinia noastră, ele sunt suficiente pentru a înfăptui câteva sinteze largi. Toate tipurile de științe (naturale, exacte, tehnice, sociale, umaniste ș.a.) demonstrează prezența mijloacelor cu conținut antropomorfic. Adresarea la asemenea mijloace rămâne valabilă atât pentru științele „vechi”, de secole, cât și pentru cele apărute recent. Utilizarea antropomorfismelor demonstrează o extindere impunătoare și cuprinde practic majoritatea domeniilor de activități umane: folclorul, arta, știința, tehnica, religia, politica, psihologia preșcolarului, comunicarea cu el, vorbirea curentă ș.a.m.d. Motivul adresării la conținuturi antropomorfe rămâne comun pentru toate cazurile de utilizare a lor. Nimeni din utilizatorii amintiți nu crede în realitatea spuselor, ci le subînțeleg în mod figurat, urmărind scopul de a face obiectul în atenție apropiat, înțeles, limpede și de a-l prezenta în chipul similar. De asemenea, este destul de important de a releva că antropomorfismele utilizate nicidecum nu afectează caracterul obiectiv al subiectelor în atenție.

În felul acesta, adresarea la conținuturi antropomorfe nu poate fi privită ca un idol al cunoașterii, ca o modalitate învechită de sesizare sau un fapt incompatibil. Cum se poate estima în baza materialelor prezentate, asemenea adresare se înfăptuiește în mod conștient, pe arii extinse, cu competență și în decurs de secole, fapt ce permite a conchide despre o abordare general-umană. În cazul respectiv, se reprezintă oportună expresia lui A. I. Belețchi, filolog cunoscut ucrainean, că personificarea în limbile vii constituie un instinct care nu poate fi deșurdăcinat (Белецкий 1964: 226). În contextul dat, trebuie relevat că antropomorfismul, curățat de considerații că conținuturile lui prezintă realitate, este practicat pe larg, deși la nivelul teoriei generale, în gnoseologie, modul respectiv de cunoaștere se contestează. De asemenea, materialele prezentate atrag atenția la faptul că insuficiența antropomorfismului se completează firesc cu abordări sociomorfe, cu caracteristici proprii fenomenelor sociale, spre exemplu, *ploaie ciobăneasă*, *metale/gaze nobile*, *uzură morală*, *parada planetelor*, *dreptul pumnului*, *duș meteoric* și concepte rusești: *война цен*. Practica actuală de cercetare a antropomorfismelor rămâne una răzleață, ele fiind estimate fiecare în parte. Totodată, personificarea în artă, folclor și vorbirea curentă, animismul în religie și la copii, antropomorfismul în religie, știință și tehnică sunt manifestări ale unui întreg. Prin urmare, este necesar de a aprecia în mod complex posibilitățile cognitive ale antropomorfismului în integritatea sa, precum și a elucida corelația lui cu sociomorfismul, cu atât mai mult că în direcția amintită s-au făcut pași vizibili (Кулебякин 1985, 1987; Титова 2013). În cele din urmă, antropomorfismul se prezintă un fenomen mult mai complicat și neordinar, decât se considera până în prezent. Un singur lucru rămâne evident: antropomorfismul se include în lista realizărilor culturii ca un mijloc necesar al cogniției umane.

Bibliografie:

1. Berzonsky, Michael. *Child animism: Situational influences and individual differences*. In: *Journal of Genetic Psychology*. 1988. V. 149 (3), p. 293-303.
2. Feuerbach, Ludwig. *Esența creștinismului*. București: Editura Științifică, 1961. 482 p.
3. Girardet, Raoul. *Mituri și mitologii politice*. Iași: Institutul European, 1997. 165 p.
4. Piaget, Jean. *Psihologia copilului*. Trad. din franceză de Liviu Papuc. Ediția a II-a. București: Cartier, 2011. 160 p.
5. Suceveanu, Anghelina. *Permanența mitului în constituirea universului cultural: Autoreferat*. Chișinău: S. n., 2001. 22 p.
6. Suceveanu, Anghelina. *Introducere în mitologie: Note de curs*. Chișinău: CEP USM, 2008. 72 p.
7. *Анимизм детский*. В: Большой психологический словарь. Под ред. В.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. СПб: Прайм-Еврознак, Москва: ОЛМА-ПРЕСС 2003, с. 31.
8. *Антропоморфизм*. В: Большая советская энциклопедия: В 30-ти т. Изд. 3-е. Т. 2. Москва: Советская энциклопедия, 1970, с. 110.

9. Белецкий, Александр Иванович. *Изображение живой и мертвой природы*. В: Белецкий А.И. Избранные труды по теории литературы. Москва: Просвещение, 1964. С. 193-233.
10. Горевой, Дмитрий Александрович. *«Антропоморфизм» как источник возникновения религиозных представлений: история и современность*. В: Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного ун-та. 1: Богословие. Философия. Вып. 5 (61). Москва, 2015, с. 75-90.
11. Константинова, Светлана Кимовна. *Олицетворение в художественном тексте*: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Белгород, 1996. 24 с.
12. Ксенофан. *Свидетельства о жизни и учении*. Во: Фрагменты ранних древнегреческих философов. Часть I. Москва: Наука, 1989, с. 157.
13. Кулебякин, Евгений Васильевич. *Антропоморфизм, его сущность и роль в становлении общественного сознания*. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1985. 178 с.
14. Кулебякин, Евгений Васильевич. *Антропоморфизм и генезис мышления: К проблеме выделения человека из природы. Методологические аспекты*. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1987. 180 с.
15. Титова, Татьяна Александровна. *Антропоморфизм как форма познания*. Ученые записки Казанского государственного ун-та. Гуманитарные науки. Казань, 2010. Т. 152, кн. 1. С. 172-178.
16. Титова, Татьяна Александровна. *Антропоморфизм как способ освоения действительности (Социально-философский анализ)*: Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. Казань, 2013. 23 с.
17. Чеботарева, Ирина Михайловна. *Олицетворение в детской речи*: Автореф. дисс. канд. филол. наук. Белгород, 1996. 16 с.